

SİYASAL REJİM SINIFLAMALARININ YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ ÜZERİNE

POLITICAL REGIMES: A NEW CLASSIFICATION AND PROPOSAL

Yrd.Doç.Dr.Hasan BURAN*

ÖZET

Siyasal rejimler bugüne kadar değişik ölçütlere göre değişik biçimlerde sınıflandırılmışlardır. 'Egemenliğin sahipliği' ve kullanımı' ölçütüne göre yapılan siyasal rejimler içinde yer alan bazı rejimler zaman içinde farklılaştığından; bunlara dayalı genellemeler de geçersizleşmeye başlamıştır. Çalışma söz konusu geçersizleşme sorununa çözüm bulmaya katkıda bulunmak amacıyla söz konusu siyasal rejim sınıflamalarını yeniden gözden geçirmeyi amaçlamıştır. Yeni sınıflandırma ya radikal bir şekilde sil baştan yapılabilirdi. Ya da mevcut ana sınıflamalar korunarak alt türler halinde ele alınabilirdi. Bu çalışmada ikinci yol tercih edilmiştir. Diğer çalışmalardan farklı olarak ilk aşamada geçmişten günümüze uygulanmış bazı siyasal rejimlere sınırlı da olsa yer verilmekte; ikinci aşamada çağdaş siyasal rejimler alt sınıflamalara tabi tutulmaktadır.

ABSTRACT

Political regimes are so far classified according to different criteria, in different ways. Sources of sovereignty are becoming invalid. This research aims to going a solution that question. Classification of political regimes either can be done on the some new bases, or these classification can be divided into sub headings. This research prefers the second option. This research differs from the studies that have been done until now. In the first stage, the old regimes has been analyzed, and then contemporary political regimes have been researched according to sub-classification.

Siyasal sistemler, Siyasal rejimler, Siyasal iktidar
Political systems, Political regimes, Political power

ÇALIŞMA HAKKINDA

Çalışmanın temel amacı günümüzde yaygın biçimde kullanılan çağdaş siyasal rejim sınıflamalarının tekrar gözden geçirilerek aksaklıkların ortaya konulması ve bu aksaklıkların giderilmesi tartışmalarına belirli ölçüde

* İnönü Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

katkı sağlamaktır. Burada başka yazarların sınıflamalarından yanında, belli başlı rejim uygulamalarına bakılarak, yeni sınıflamalara gidilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın önemi; Sınıflama yığınla ilgilenenlere zaman, kaynak, araç-gereç ve emek tasarrufu sağlar. Herhangi bir sınıflamanın beklenen yararı sağlayabilmesi için 'işlevsellik, kapsayıcılık, ayırt edicilik, tüketicilik,' gibi sınıflama kriterlerini taşımaları ile mümkündür. Herhangi bir sınıflamada belirtilen kriterlerin yer alması durumunda bile; kümede yer alan bazı elemanların farklılaşması veya kümeye yeni ve farklı elemanların girmesi gibi nedenlerle kendiliğinden geçersizleşebilmektedir. Bu durum; siyasal sistem veya siyasal rejim sınıflamaları için de geçerlidir. Bu bakımdan mevcut siyasal rejim sınıflamalarının yeri geldiğinde yeniden gözden geçirilmesinde ve güncellenmesinde önemli yararlar bulunmaktadır.

Çalışmada tarihsel ve betimsel yöntem birlikte kullanılmıştır. Bilgi toplama kaynakları olarak yazılı yayınlardan, internet ortamından yararlanılmıştır. Bazı siyasal rejim sınıflamalarından yararlanılmış, ana rejimlerin alt türünü oluşturabilecek ülkelerin siyasal rejimleri karşılaştırmalı bir biçimde ele alınarak sınıflama ve alt sınıflama yapılmaya çalışılmıştır. Alt sınıflamada büyük ölçüde ilgili ülkelerde geçerli olan anayasal hükümler ölçüt alınmıştır.

Bu çalışmada diğer siyasal rejim çalışmalarından farklı olarak egemenliğin sahipliği ölçütüne göre egemenliğin ve onun kullanımının halkta olmadığı monolitik (tekçi) ve oligarşik rejimlere kısaca yer verilmektedir. İkinci olarak meclis hükümeti, parlamenter, yarıbaşkanlık ve başkanlık rejimleri bazı çalışmalarda yer alan ve bazılarını ilk kez bizim önerdiğimiz alt türler; neden alt tür oluşturdukları ortaya koymak amacıyla ele alınmaktadır.

Siyasal rejimler ele alınırken daha çok hukuksal kurgulama üzerinde durulmakta; sistemlerin işleyiş biçimini etkileyen siyasal kültür, parti ve seçim sistemleri gibi etkenler belirli ölçüde göz ardı edilmektedir.

GİRİŞ

Siyasal rejimler Eski Yunandan günümüze değin üzerinde durulan belli başlı konular arasında yer almıştır. Buna bağlı olarak; siyasal rejimlerin sınıflandırılması konusu da hemen her dönemde ele alınan siyasal konular arasında olmuştur.

Siyasal rejimlerin sınıflandırılması sırasında; değişik devletlerde uygulanan rejimlerin bileşenlerindeki farklılıklar ölçüt alındığında hemen her devlette uygulanan rejimin kendine özgülük taşıdığı görülecektir. Bu bakımdan söz konusu farklılıklar göz önüne alındığında bir bakıma; siyasal rejimlerle ilgili sınıflama yapmak bile mümkün olmayacaktır. Ancak bu farklılıkların yanında bazı benzerliklerinin de bulunduğu gözlenmektedir. Benzerliklerden veya ortak özelliklerden yola çıkıldığında siyasal rejimlerin hemen her durumda belirlenecek ölçütlere göre sınıflanabilir oldukları

görülmektedir. Nitekim Eski Yunandan günümüze değin sürekli olarak sınıflana gelmişlerdir.

Herodot **Egemenliğin sahipliği ve kullanımına göre** siyasal rejimleri monarşi, oligarşi ve demokrasi olarak sınıflandırmaktadır (Tunçay,1985,1). Yine Eski Yunan düşünürlerinden Aristo ya göre siyasal rejimler krallık, aristokrasi ve anayasal yönetimdir (Tunçay,183,1985). Romalı Polybus a göre ise siyasal rejimler 6 ya ayrılır. Bunlar üç iyi (Krallık, Aristokrasi, Demokrasi), üç de kötü yönetim (Tirani, Oligarşi, Demagoji) dir (ZikrAkad,1997,40). Yakın dönem düşünürlerinden Montesquieu ya göre ise siyasal rejimler yine 3 e ayrılır. Bunlar cumhuriyet, monarşi ve despotluktur (ZikrŞenel,354,1998). Kısaca yer verdiğimiz bu sınıflama örnekleri daha da arttırılabilir.

Siyasal rejimlerin sınıflandırılmasında kullanılan bazı ölçütlerden ‘yöneten yönetilen ilişkisi’ne göre demokratik-demokratik olmayan, ‘yönetimin yapısı’na göre monokratik-düalist (Çam,1999,209), ‘egemenliğin kullanılma biçimi’ne göre doğrudan-yarıdoğrudan-temsili, ‘kuvvetler arasındaki ilişki’ye göre kuvvetler birliğine dayalı rejimler-kuvvetler ayrılığına dayalı rejimler gibi. Siyasal rejimler aynı zamanda ‘egemenliğin sahipliği ve kullanımı’ ölçütüne göre egemenliğin halkta olmadığı ve egemenliğin halkta olduğu rejimler şeklinde ikili bir sınıflamaya tabi tutulabilmektedir. Egemenliğin halkta olmadığı rejimler monolitik (tekçi) rejimler ve oligarşik (azınlık) rejimler şeklinde ikili bir alt sınıflamaya tabi tutulabilir.

Egemenliğin biçimsel ve fiili anlamda halka ait olduğu, bundan dolayı demokrasinin uygulanabilmesine olanak veren rejimlerin Meclis Hükümeti, Parlamenter, Yarıbaşkanlık ve Başkanlık Rejimleri şeklinde dördü bir grup içinde ele alınmaları yaygındır (Çam, Gürbüz, Eroğul, Saylan gibi). Bu rejimler demokrasinin gerçekleşmesine aracılık edebilmekle birlikte demokrasinin gerçekleşebilmesinin garantisi değildirler. Egemenliğin biçimsel anlamda halka ait olmakla birlikte fiili anlamda başka güçlerde (Parti, lider gibi) olmasından dolayı demokrasinin gerçekleşmediği çağdaş rejim uygulamaları da bulunmaktadır.

Çalışmada siyasal rejimler tüm özellikleriyle değil de; sınıflama veya alt sınıflama amacına katkı sağlayacak derecede ele alınmaktadır. Çünkü çalışmada asıl amaç söz konusu rejimlerle ilgili ayrıntılı bilgiler sunmak değil; sınıflama ve alt sınıflama nedenlerini ortaya koymaktır.

Bu çalışmada siyasal rejimler ‘egemenliğin sahipliği ve kullanımı’ ölçütüne göre egemenliğin halkta olmadığı ve egemenliğin halkta olduğu rejimler şeklinde ikili bir sınıflama içinde alt sınıflamalara tabi tutularak ele alınabilir.

1. HALK EGEMENLİĞİNE DAYANMAYAN REJİMLER

Halk egemenliğine dayanmayan rejimler çok değişik biçimlerde sınıflanabilmektedir. Bazı sınıflama örneklerine yer vermek gerekirse Otoriter rejimler; monarşiler, diktatörlükler, baskıcı veya faşist rejimler şeklinde; totaliter rejimler ise Maksist ve Marksist/Leninist rejimler veya antidemokratik rejimler şeklinde sınıflanabilmektedir. Bu rejimler ayrıca kişi egemenliğine dayalı (monolitik) rejimler ve azınlık veya grup egemenliğine dayalı (oligarşik) rejimler şeklinde de ele alınabilir. Burada ortak olan nokta yönetimin yukarıdan aşağıya işlemesi ve yönetilenlerin kaale alınmamasıdır. Bir bakıma Sartori nin belirttiği otokrotik özelliktir (Sartori,1996,224).

1.1. Kişi Egemenliğine Dayalı Rejimler

Bu çalışmada kişi egemenliğine dayalı tekçi (monolitik) rejimler; ‘siyasal egemenliğin hem sahipliğinin, hem de kullanımının tek kişide toplandığı her türlü rejim’ olarak kabul edilmiştir. Bu bakımdan monolitik rejimler otokrotik özellik (yönetilenlerin kaale alınmadığı) taşırlar. Monolitik rejimler de kendi içlerinde farklı türleri barındırdıklarından alt sınıflamalara tabi tutulabilirler. Tekçi rejimler monarşiler ve diktatörlükler olmak üzere iki alt grup veya küme içinde ele alınabilir. Doğal olarak bu iki alt türün de daha alt türlerinden söz edilebilir.

1.1.1. Monarşiler

Monarşi; siyasal otoritenin bir kişinin üzerinde toplandığı rejim veya devlet düzeni olarak da tanımlanmaktadır (Dikici,2005,31). Monarşiler geçmişten günümüze değin uygulanan rejimler içinde en uzun süre ve en yaygın uygulama alanı bulmuş rejimlerin başında gelmektedir. Bu özelliklerinden dolayı tek kişi egemenliği söz konusu olduğunda ilk akla gelen monolitik rejimler arasındadır.

Aristo toplum çıkarının ön plana alındığı ortak iyiliği amaçlayan tek kişi yönetimlerini monarşi olarak adlandırmaktadır. Aristo’ya göre iktidarın toplumsal çıkar yerine; kişisel çıkara göre baskıcı bir biçimde, despotça işlediği rejime tiranlık (Tunçay,1985,183) adını vermektedir. Buna despotik yönetim de denilebilir. Aqoinum’lu Thomas en iyi yönetim şeklinin krallık (monarşi) olduğunu savunur (Tunçay,1985,365). Monarşiler siyasal gücün yürütme organında birleştiği rejim olarak da kabul edilmektedir (Gözler 2004,85). Hatta Maurice Duverger seçimle işbaşına gelmelerine karşın tekrar tekrar seçilmelerinden dolayı; değişmeyen devletbaşkanlı cumhuriyetleri bile monarşi olarak kabul etmektedir (Duverger,1986,7).

Monarşileri monarkın yasama, yürütme ve yargı ile ilgili tüm yetkileri elinde topladığı mutlak monarşi-Yetkilerin dağıtıldığı ve sınırlandırıldığı meşruti monarşi şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Gözler,2008,92). Monarkların (kral) sahip oldukları güç veya yetkilerine göre monarşiler Tanrının yeryüzündeki temsilcisi, devletin sahibi ve devletin organı gibi 3 lü sınıflamaya tabi tutulabilmektedir (Karatepe ve Demir,2008).

Monarşiler; kralların konumlarına göre güçlü monarktan zayıfa doğru 6 lı bir şekilde de sınıflanabilirler.

1-Kendisine Tanrısal Nitelik Atfedilen Krallara Sahip Monarşiler. En yetkili kral türünü oluşturmaktadır. Monark tanrı dahil hiç kimseye hesap verme yükümü altında değildir.

2- Yarıtanrısal Nitelikler Atfedilen Kralların Bulunduğu Monarşiler. Tanrı kral ile yarıtanrı kral arasındaki temel fark kralın hesap vereceği tanrılara karşı sorumluluk anlayışının gelişmiş olmasıdır.

3- Tanrının Temsilcisi Konumundaki Kralların Bulunduğu Monarşiler. İktidarın sahibi tanrı tarafından seçilmiştir ve iktidarını tanrı adına sürdürme anlayışı geçerlidir (Daver,1993,169).

4- Güçlü Monarkların Yer Aldığı Monarşiler Avrupa da Rönesans döneminin başlaması ve İstanbul'un alınmasında olduğu gibi topun etkin bir silah olarak monarkların kullanımına veya hizmetine girmesi ile birlikte derebeylikleri koruyan surların artık yıkılabilir konuma gelmesi sonucunda ve dindeki reform hareketleri sonucu ortaya çıktıkları ifade edilebilir. Mutlak monarşiler günümüzde bazı Ortadoğu ve Asya ülkeleri dışında oldukça azalmış durumdadır. (Riggs,1992,210).

5-Derebeyleri ve Papalık Tarafından Sınırlandırılmış Zayıf Kralların Bulunduğu Monarşiler Augustunus' un kuramsal olarak savunduğu 'Tanrı Devleti-Yeryüzü Devleti anlayışıyla Tunçay,1985,323) benzerlik gösteren uygulamada güç bu dünyayı temsil eden krallıkla, öteki dünyayı temsil eden kilise arasında bölünmektedir. Ayrıca krallıklar da küçük parçalara bölünmüş durumdadır. Bu tür monarşilerde monarkların daha göreve gelişlerinde 'Taç Giyme Törenleri'nde olduğu gibi papalık veya kilisenin, 'Konkordato'adı verilen sözleşmelerde olduğu gibi derebeylerin onayını alma kısıtı içinde kalmışlardır.

6-Anayasal veya Meşruti Monarşiler: Avrupa'da zamanla anayasalaşma, bazı temel hak ve hürriyetlerin kabulü, siyasal iktidarın paylaşılması yönündeki düşünce ve eğilimler ortaya çıkmaya ve uygulamaya girmeye başlamıştır. 1789 Fransız İhtilali bu gelişmelerin önemli dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Monarklar artık halk tarafından seçilmiş parlamentonun yanında bir birim olma konumuna gelmiştir (Karatepe-Demir,2008). Hatta kralların yetkileri zamanla sembolik hale getirilmiştir. Böylece monarşiler demokrasinin uygulanabilmesine fırsat verir hale gelmiştir.

Meşruti monarşilerin günümüzde İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İspanya gibi uygulamaları demokrasinin iyi şekilde uygulanabilmesine olanak vermektedir. Suudi Arabistan ve Fas uygulamaları ise demokrasinin uygulanabilmesine pek fırsat verememektedir.

1.1.2. Diktatörlükler

Diktatörlükler tiranlık, despotluk gibi terimlerle de ifade edilmektedir. Diktatörlük; 'kendisi dışında herhangi bir kurum, yazılı veya yazılı olmayan kurallar, siyasal gelenekler veya başka bir sosyal veya politik bir güç tarafından sınırlandırılmamış bir liderin mutlak yönetimi' (Vikipedi özgür ansiklopedi,2008) olarak tanımlanması yanında 'anayasal olmayan bir yönetim' olarak da tanımlanmaktadır (Sartori,223,1996).

Diktatörlüklerde aslanan diktatörün yönetimidir. Ancak diktatörler zaman zaman seçimlere veya halk oylamasına da başvurabilmektedirler (Teziç,2001393) Ancak bu seçimler genellikle plebisit biçiminde yapılmaktadır. Saddam ın son başkanlık seçiminde seçmenlerden almış olduğu oy %95 in üzerinde çıkmasına karşın; kaçan %5in peşine düşmüş bazı kesim veya kişilere karşı gereğini yapmıştır!

Diktatörlükler egemenliği kullanan kişilerin sayısına göre ikiye ayrılabilir. Bunlar;

1.Kişisel Diktatörlükler; Siyasal egemenliğin ve onun kullanımının tek kişiye ait olduğu rejim olarak tanımlanabilir

2.Azınlık diktatörlüğü şeklinde ikili bir sınıflamaya tabi tutulabilir. Ancak diktatörlüklerde genel olarak kişisellik ön planda olduğundan despotik yönetim biçimi olarak da adlandırılmaktadırlar. Hatta azınlık diktatörlüğünde grubu temsil eden birimin başındaki kişinin zamanla azınlığın sahip olduğu yetkileri elinde toplayabilmesi durumunda sonradan kişi diktatörlüğüne dönüşebilmektedir.

Diktatörlükler kendi içinde farklı türleri barındırdıklarından; değişik biçimlerde sınıflanabilmektedirler. Bunlardan yaygın olanlarından bazıları; Sosyolojik Diktatörlükler-Teknik Diktatörlükler; Geleneksel Diktatörlük-Totaliter Diktatörlüklerdir Kişi veya grubun özelliğine göre Askeri Diktatörlükler ve Sivil Diktatörlükler, Otoriter-Totaliter Diktatörlükler (Teziç, 2001,398) şeklinde ikiye ayrılmaya tabi tutulabilmektedir. Bu sınıflamalar daha da artırılabilir.

1.2. Azınlık (Grup) Egemenliğine Dayalı (Oligarşik) Rejimler

Aristo halkın genel çıkarına göre işlemekle birlikte, iktidarın belirli bir grupta olduğu rejime aristokrasi, siyasal rejimin iktidardaki grubun kendi çıkarına göre işlediği rejime ise oligarşi adını vermektedir. Günümüzde geçerli olan tanımlamalarda ise oligarşi kavramı tüm azınlık iktidarına dayalı rejimler için kullanılmaktadır (Aşukin vd.,170,1979).

Oligarşik yönetimlerin ilk örneklerine İbranilerde, Eski Yunanda, Romalılar da ve bazı doğu toplumlarında rastlanmıştır (Spitz, 215,1969). Günümüzde biçimsel anlamda oligarşik rejimler pek kalmadığından; salt oligarşik rejimler yerine oligarşik eğilimli rejimlerden söz edilmektedir. Bu tür rejimlerde yönetici kadrosu birkaç kişiden oluşabileceği gibi, daha geniş kapsamlı yönetici kadrosuna da dayanabilir (Doğan,2001,127).

Oligarşi aşlında iki açıdan ele alınabilir. Bunlardan ilki egemenliğin ve kullanımının azınlık bir grubun elinde bulunmasıdır. Buna hukuksal veya biçimsel anlamda oligarşi adını verebiliriz. İkincisi ise egemenliğin biçimsel anlamda halkta olmakla birlikte yönetimde azınlığın bulunmasıdır (Sartori,1996,154-157). Buna da fiili anlamda oligarşi adını verebiliriz ki bu anlayış elit kavramına yaklaşmaktadır. Bir bakıma siyasal iktidarda bulunanların tümü azınlıktır. Yönetimde bulunan bu azınlık grup üyelerinin özellik ve eğilimleri belirli ölçüde yönetim özelliklerini belirler.

Siyasal iktidardaki etkinlik anlamındaki fiili oligarşilerin bazıları antidemokratik olarak nitelendirilmeyebilir (Sartori,1996,163). Yönetici elitlerin halk tarafından göreve getirildikleri, kontrol edilebildikleri ve görevden alınabildikleri varsayımı doğru kabul edildiğinde bu görüşe katılmak mümkündür

Günümüzde hukuksal veya biçimsel anlamda oligarşilere (egemen azınlık) oldukça az rastlanmakla birlikte; oligarşik eğilimli (yöneten azınlığın eğilimleri) rejimlere oldukça sık rastlanmaktadır.

Oligarşiler azınlık grubunun özellikleri göz önüne alınarak; Teokrazi, Aristokrasi, Plütokrasi, Meritokrasi, Teknokrazi, Militokrasi, Irka, sınıfa ve cinsiyete dayalı oligarşi şeklinde sınıflanabilir.

2. HALK EGEMENLİĞİNE DAYALI REJİMLER

Egemenliğin biçimsel ve/veya biçimsel ve gerçek anlamda halk adına kullanıldığı rejimler Meclis Hükümeti, Parlamenter, Yarıbaşkanlık ve Başkanlık Rejimleri şeklinde sınıflama genel kabul görmektedir. Bu rejimler 'Çağdaş Siyasal Rejimler olarak da adlandırılmaktadır. Bu rejimlerin (hükümet sistemlerinin) demokratik şekilde işleyenlerine rastlandığı gibi, demokratik olmayan şekilde işleyenlerine de rastlanmaktadır.

Bu rejimlerin sadece biçimsel kurgulaması ile demokrasinin gerçekleşmediği görülmektedir. Söz konusu rejimler demokrasinin uygulanmasına aracılık etmekle birlikte; demokrasinin garantisi değildirler. Çağdaş siyasal rejimlerden herhangi bir türünün demokrasinin gerçekleşmesine katkı sağlayabilmesi için ilgili ülkenin yasal, kurumsal, sosyal, ekonomik açıdan bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özelliklerden bazılarının olması gereken ve olmaması gerekenler şeklinde ele alabiliriz. Bulunması gereken belli başlı özellikler arasında yasaların hukukun genel ilkelerine uygun olması, kurumsallaşma, düşünce ifade ve örgütlenme özgürlüğü sayılabilir. Yine toplumda eşitlik ve özgürlük anlayışının gelişmesi, çok partili yapı, demokratik seçimler, belirli bir ekonomik gelişmişlik gerekmektedir. Yaygın örgütlenme, siyasete bireysel, grupsal ve örgütsel düzeyde katılım geleneği, farklı birey ve grupların bir arada yaşama isteği, kendi kişisel çıkarlarını gözetirken başkalarının çıkarlarını da göz ardı etmeme demokrasinin hiç olmazsa en az kötü rejim olduğunu kabul etme sayılabilir. Olmaması gereken özelliklerin başında toplumda tek partili bir yapı ve mecliste antidemokratik görüşlere sahip bir liderin egemen olması, bireysel, grupsal (dinsel, mezhepsel, etnik, ırksal, cinsiyete ve bölgeciliğe dayalı) ayrımcılık sayılabilir. Bunlar daha da arttırılabilir. Sözünü ettiğimiz özelliklerin her hangi bir toplumda bulunma derecesi bir bakıma uygulanan rejimin demokrasinin uygulanmasına aracılık düzeyini belirlemektedir.

Çağdaş rejimler olarak da nitelendirilen bu dört rejimin demokratik ve demokratik olmayan uygulamaları ile ilgili bazı örnekler vermek gerekirse; Meclis hükümeti rejimi İsviçre'de gerçek anlamda

uygulanabildiğinden demokrasinin gerçekleşmesine aracılık edebilirken; Küba'da sadece biçimsel anlamda uygulandığından demokrasi gerçekleşmemektedir. Meşrutî monarşiye dayalı parlamenter rejimin uygulandığı İsveç'te sistem demokratik şekilde işlerken; Ürdün'de ve Fas'ta demokratik olmayan bir şekilde işlemektedir. Yarıbaşkanlık Rejimi Fransa'da demokratik bir şekilde işlerken; Cezayir ve Mısır gibi ülkelerde demokrasi yeterince gerçekleşmemektedir. Başkanlık Rejimi ABD'de demokrasinin belirli ölçüde gerçekleşmesine aracılık edebilirken; çoğu Latin Amerika ve Afrika ülkesinde aynı sonuç alınmamaktadır.

Günümüzde artık tek tip meclis hükümeti, parlamenter, yarıbaşkanlık veya başkanlık rejiminden söz edilemez hale gelmiştir. Ortaya çıkan bu farklılaşmaların sonucu artık herhangi bir rejimle ilgili olarak yapılan veya yapılacak genellemeler geçerlilik sorunu ile karşılaşmaktadır. Söz konusu bu geçerlilik sorununun ortadan kaldırılabilmesi için ya ilgili sınıflamaları alt sınıflamalara tabi tutmak, ya da tamamen yeni bir sınıflamaya gitmek gerekmektedir. Çalışmada daha az radikal çözüm şekli olarak söz konusu bu dört rejimi alt sınıflamaya tabi tutma yolu tercih edilmiştir.

2.1. Meclis Hükümeti Rejimleri

Meclis hükümeti rejimi egemenliğin halkta olup biçimsel veya biçimsel ve gerçek anlamda halk adına meclis tarafından kullanıldığı bir rejimdir. Karar alma (yasama), alınan kararların gereğini yerine getirme, (yürütme) ve uygulama sırasında ortaya çıkan uyumsuzlukları çözümleme (yargı) işlevlerinin tüm toplumu temsil eden birim (parlamento) tarafından yerine getirildiği rejim (konvansiyonel) olarak tanımlanmaktadır (Gözler,2004,87).

Meclis hükümeti rejimi; egemenliğin gerçek veya biçimsel anlamda tüm toplumda olduğu, bundan dolayı da demokrasinin uygulanabilmesine olanak veren rejimlerden ilkidir. 1792-95 yılları arasında Fransa'da, daha sonra İsviçre'de, 1. Dünya savaşıdan sonra Weimer döneminde Almanya'da, Letonya, Litvanya, Estonya ve 1920-1929 arasında Avusturya'da uygulanmıştır (Erdoğan,2005,34). Türkiye'de de 1920-1923 arasında uygulanmıştır.

Meclis hükümeti rejimleri demokrasinin gerçekleşebilmesi amacıyla ortaya atılmakla birlikte; demokratik olmayan uygulamaları oldukça yaygındır. Yine parlamentoların sahip oldukları yetkiler bakımından veya meclis içinde ayrı bir yürütme birimine yer verip vermeme açısından da farklılıklar taşımaktadır. Bu bakımdan ikiye ayrılmış gruplar halinde ele alınabilirler.

2.1.1. Demokrasinin Gerçekleşmesine Aracılık Edip Edememeleri Açısından Meclis Hükümeti Rejimleri

Meclis hükümeti rejiminin uygulandığı ülkelerin çok azında demokrasi gerçekleşirken; çoğunda demokrasi gerçekleşemeyebilmektedir. Bu

bakımdan Meclis hükümeti rejimleri demokrasinin gerçekleşmesine aracılık etme bakımından ikili bir sınıflamaya tabi tutulabilir.

Demokrasinin Gerçekleşmesine Aracılık Edebilen Meclis Hükümeti Rejimleri Egemenliği hem biçimsel, hem de fiili anlamda halkın temsilcisi konumundaki parlamento tarafından kullanıldığı rejimlerdir.

Demokratik nitelikli bir MHR nin kurulabilmesi ve istikrarlı bir demokrasinin gerçekleşebilmesi için gerekli olan yasal, kurumsal, sosyal, kültürel, ekonomik vb ortam uygun olduğunda gerçekleşebilmektedir. İsviçre'nin sosyo ekonomik yapısı, parti sistemi, siyasal kültür ve siyasal gelenekler gibi nedenlerle ne bir lider; ne de herhangi bir baskın parti olmadılarından rejim demokratik bir biçimde işleyebilmektedir.

İsviçre meclis hükümeti rejiminin genel özelliklerine çoğu kaynaktan verildiğinden burada sınırlı tutulmaktadır. Bu sistemin kurgulamada öngörüldüğü gibi işleyebilmesi için gerekli olan olması ve olmaması gereken özelliklerin çokluğu; bu rejimin demokratik şekilde uygulandığı ülke sayısını sınırlamaktadır.

Demokrasinin Gerçekleşmesine Aracılık Edemeyen (Totaliter ve Otoriter Yönetimlerin Kurulmasına Yol Açabilen) Meclis Hükümeti Rejimleri

Egemenliğin biçimsel anlamda halkta olmakla birlikte uygulamada (paratikte) lider veya partide bulunduğu meclis hükümeti rejimleridir. Bu rejimlerin biçimsel kurgulanması değil de, işleyişi demokratik olmayan bir şekilde gerçekleşmektedir.

Demokratik olmayan meclis hükümeti rejimlerinin Marksist/Leninist, faşist ve bazı Arap sosyalizmi sistemlerinde uygulandığı görülmektedir. Bu rejimlerde biçimsel anlamda halkın sözde serbest seçimler sonucu belirlediği parlamento; yasama, yürütme ve bazı yargı yetkilerine sahiptir. Ancak egemenliğe sahip olması gereken halk; kendisini mecliste temsil edecek ve egemenliği kendisi adına kullanacak temsilcilerin belirlenmesinde ve onlara görüşlerini aktarmada oldukça sınırlı serbestiyeye sahiptir.

Marksist/Leninist sistemin uygulandığı meclis hükümeti rejimlerinde hakim ideolojiyi temsil eden Komünist Partisi (aynı zamanda iktidar partisi) veya onun lideri; gerçek anlamda siyasal iktidarı elinde bulundurur (Gürbüz,1987,193-195). Marksist/Leninist sistemlerde parti veya liderin egemenliği daha meclis veya meclislere girecek adayların belirlenmesinden seçimine, meclis üyelerinin karar almasından, yürütme üyelerinin belirlenmesi ve onların icraat biçimlerine kadar olan tüm fiili yetkiler parlamento üyelerinin bireysel iradeleri yerine; lider veya iktidar partisinin elinde bulunur. Stalin ve Mao örneğinde olduğu gibi ideoloji veya partinin önüne geçecek şekilde güçlü bir lider ortaya çıkmışsa liderin (Diktatoryal Sistem), çıkmamışsa ideolojinin ve onun temsilcisi olan Komünist Partisinin (KP ye tüm seçmenler üye olmadılarından oligarşik yönetim) tekelindedir. Eski Demokratik Almanya, günümüz Çin ve Kuzey

Kore örneklerinde olduğu gibi biçimsel anlamda başka Siyasal Partilerin kurulmasına izin verilmesi de sistemde tek parti tekeli önleyememektedir.

Faşist siyasal sistemlerin bazılarında da meclis hükümeti rejimi uygulanmıştır. Bu sistemler klasik demokrasiden sapma sonucu 1922 yılında İtalya da, 1927 yılında Portekiz de, 1930 yılında Japonya da, 1933 yılında Almanya da ve 1938 yılında İspanya da ortaya çıkmışlardır (Şaylan,1981,114). Bu sistemlerin tamamı II. Dünya savaşından sonra son bulmuştur. Faşist siyasal sistemlerde parlamenter rejim yanında meclis hükümeti rejimi de uygulanmıştır. Meclis hükümeti rejiminin uygulandığı ülkelerde biçimsel anlamda ulusun seçtiği meclis veya meclisler yetkili görünürken; fiili anlamda tüm yetkiler liderin partisi ve diğer yan kuruluşlar aracılığıyla liderin elindedir. Bir başka deyimle bu rejimde biçimsel anlamda parlamento başat konumda görünürken; sistemin işleyişinde lider hakimiyeti söz konusudur. Çünkü bu sistemlerde şefe boyun eğmek esastır (Kışlalı,1991,213). Faşist Siyasal Sistemlerin en çarpıcı örneğini Hitler dönemi Almanya' sını oluşturmaktadır. Bu sistemde parlamento ve hükümet üyeleri dahil hemen her şey, Führer olan A. Hitler in iradesine göre oluşmuş ve işlemiştir.

Meclis hükümeti rejimlerinin bir başka örneğini bazı Arap Sosyalizmi sistemleri oluşturmaktadır. Bu sistemler genellikle monarşilere yapılan darbe sonucu oluşan sistemlerdendir. Bazı Arap sosyalizmi sistemlerindeki meclis hükümeti rejimlerinde egemenlik biçimsel anlamda meclise ve dolayısıyla halka aittir. Libya uygulamasında siyasal partiler ve resmi anlamda devlet başkanlığı makamı bulunmamaktadır (www.encyclopedia.com.) Biçimsel anlamda meclis sistemin en yetkili siyasal kurumudur. Ancak 'Devrim Komuta Konseyi Lideri' olan M. Kaddafi meclis üyelerinin belirlenmesinden hangi yasaların çıkarılacağına, yürütme üyelerinin belirlenmesinden; ne tür faaliyetlerde bulunacaklarına, yüksek yargıda görev alacakların nasıl belirleneceğine kadar olan oldukça geniş yetkileri elinde bulundurmaktadır.

Bu üç türde de meclise biçimsel anlamda halkı temsil etmeleri için seçilen temsilciler ne yasama faaliyetlerinin yerine getirilmesinde ne de hükümetin oluşumunda ve hükümet faaliyetlerinin yerine getirilmesi sırasındaki serbestileri pek yoktur. Hukuksal anlamda parlamento rejim içinde en yetkili makam konumunda olmasına karşın; bu yetkisini büyük ölçüde parti üst yönetimi veya liderin öngörü veya direktiflerine göre kullanmak durumundadır.

2.1.2. Yetkileri Bakımından Meclis Hükümeti Rejimleri

Meclis hükümeti rejimlerinde kimi parlamentolar tüm yetkileri bizzat kendisi kullanırken; kimilerinde bu yetkilerin bir kısmı hükümete, bir kısmı ise yargı birimlerine devredilerek sınırlandırılmıştır. Bu bakımdan Meclis Hükümeti Rejimleri; Tüm Yetkileri Kendisi Kullanan Meclis Hükümeti Rejimi ve Yetkisi Sınırlanmış Meclis Hükümeti Rejimi olmak üzere iki gruba ayrılabilir.

2.1.2.1. Yetkilerini Bizzat Kendisi Kullanan Meclis Hükümeti Rejimleri

Meclis hükümeti rejiminin ilk kurgulamasında görülen meclis hükümeti rejimi türüdür. Yasama, yürütme ve yargı işlevleri tamamen parlamentonun elinde toplanmıştır.

Gerçekte her iki meclis hükümeti rejiminde yasama yetkisi yasalaşmanın tamamlayıcı unsuru olan devletbaşkanı ile paylaşılmaz. Parlamento tarafından kabul edilen yasanın tamamlanması için imzasına yetkili olan kişi veya birim de yine parlamentonun içindedir. Meclisin kabul ettiği yasaı meclis başkanının imzalamasından sonra yasa tamamlanmış olur. Meclisin kabul ettiği yasaya karşı meclis başkanının genellikle veto yetkisi de bulunmaz. Ayrıca bu rejimlerde yürürlükte olan anayasalar genellikle yumuşak anayasa niteliğinde olduklarından meclis mevcut anayasayı dilediği zaman ve dilediği biçimde değiştirebilir. Parlamento bir bakıma 'kurucu meclis' işlevini de yerine getirmiş olur.

Yetkilerini bizzat kendisi kullanan ve olağanüstü yetkili meclis hükümeti rejimi de olarak da adlandırabileceğimiz bu rejimde; parlamentonun yürütme ile ilgili yetkileri o derece geniştir ki yürütmede görev alanlar parlamentonun görevlendirdiği kişiler topluluğu konumundadır. Parlamento başbakan ve bakanları doğrudan kendisi tek tek belirleyebilmekte, bakanlar kurulu içinde önder bir başbakan bulunmamakta, görev alanlarını daraltıp genişletebilmekte, hükümet üyelerine uyulması zorunlu direktifler verebilmekte ve gerektiğinde görevden alabilmektedir (Gözübüyük, 2003,40). Hatta meclisle görüş ayrılığına düşen bakanın; kendi görüşünün yerine getirilmesine dayalı zorlama anlamında istifa yetkisi bile bulunmamaktadır. Bu durumda kalan bakan kendi kişisel görüşüne değil; meclisin görüşüne göre hareket eder. Bu bakımdan yürütme işlevini yerine getiren hükümet üyelerinin meclise karşı olan bireysel sorumlulukları dışında topluca, ortak sorumluluklarına gerek görülmemiştir (Gözübüyük,2003,39).

Parlamentonun yürütme birimi üzerinde oldukça geniş yaptırım yetkileri bulunurken; yürütmede görev alanların parlamentoya karşı (fesih gibi) herhangi bir yaptırım yetkileri bulunmamaktadır.

Meclisin yargı ile ilgili yetkileri de oldukça geniştir. Yüksek yargı, hatta diğer yargı organlarında görev alacak yargıçları doğrudan kendisi belirleyebilir ve yargıçları yönlendirebilir. Bazı durumlarda meclis üyelerinin doğrudan yargılama işlevine katılabilmeleri de söz konusudur.

Tüm yetkileri elinde bulunduran veya olağanüstü yetkili meclis hükümeti rejimleri özellikle parlamentoya belirli bir partinin veya liderin hakim olarak sistemin otoriterleşmesi veya belirsizlik durumunda sistemin tıkanması riskini en fazla üzerinde taşıyan rejim durumundadır.

Bu tür meclis hükümeti rejimi belirli ölçüde; İsviçre de 1874 ten sonra kısa bir süre, Fransa da 1871-1875 ve Türkiye de 1920-1921 yılları arasında uygulanmıştır.

2.1.2.2. Yetkileri Sınırlanmış Meclis Hükümeti Rejimi

Tüm yetkileri bizzat kendisi kullanan meclis hükümeti rejiminin yavaş işleyen ilk uygulamalarından sonra hızlı karar alınabilmesi amacıyla zaman içinde parlamentonun kimi yetkilerinde sınırlamalara gidilmesi sonucu ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bu gelişme parlamentonun yasama faaliyetlerinde farklılık getirmezken; bazı yürütme yetkilerini yürütme organına, bazı yargı yetkilerini de yargı organlarına devrederek gerçekleşmiştir. Böylece zayıf da olsa bir yürütme ve yargı gücünden söz edilebilir duruma gelinmiştir. Benzer durum İsviçre de ve 1921-1923 Türkiye'sindeki uygulamada da gözlenmektedir.

Meclisin yetkilerinin sınırlandırılmasında yürütme alanındaki önemli gelişme meclisin kendisine ait olan hükümet başkanını (başbakan) ve hükümet üyelerini (bakanlar kurulu) seçme ve görevlendirme yetkisini başbakana devrederek gerçekleşmiştir (Turhan,1995,99). Bu gelişme sonucu artık parlamento bakanları tek tek belirleme yetkisinimeclis başkanına ve özellikle hükümet başkanına (Başbakan) devretmiştir. Meclis başkanı uygun bir meclis üyesini hükümeti kurmakla görevlendirmeye ve başbakan da birlikte çalışacağı bakanları kendisi belirlemeye başlamıştır. Bakanların tek tek meclise karşı sorumluluklarında gerileme olmuş ve ortak sorumluluk anlayışı gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme sonucu yürütmenin zayıf da olsa bir güç konumuna gelmesi gerçekleşmiştir. Böylece meclis üyelerinin bakanları denetleme yetkileri devam etmekle birlikte; onlara uyulması zorunlu olan drektifler verme yetkileri sona ermiş, bunun yerini görüş belirtme almıştır. Bu bir bakıma parlamenter sisteme yaklaşma anlamına da gelmektedir.

Meclis Hükümeti rejiminde parlamentonun bazı yetkilerinin kısıp; yürütmenin güçlendirilmesi yönündeki gelişme Türkiye'deki meclis hükümeti rejimi uygulamasında da gözlenmiştir. Türkiye de 1921 den itibaren başbakanı meclis başkanının seçmesi, bakanların seçinin ise başbakana bırakılması uygulamasına geçilmiştir. Hatta meclis savaşı yönetme yetkisini de o zamanki meclis başkanı olan Gazi Mustafa Kemal e devretmiştir.

Bu sistemde meclisin yargı ile ilgili yetkilerinde de kısıtlama gözlenmektedir. Meclisin yargı organı üyelerinin belirlenmesindeki yetkileri daralırken; doğrudan yargılama yetkileri büyük ölçüde kaldırılmıştır.

2.2. Parlamenter Rejimler

Egemenliğin halkta olduğu ve onun adına kullanıldığı rejimlerden biri ve güçler birliğine dayalı rejimlerden ilki olan parlamenter rejimler; hükümet sistemleri içinde meclis hükümeti rejimi ile birlikte en eski ve en köklü rejimlerden biri durumundadır. İngiltere de gelişmeye başlamış ve daha sonra diğer ülkelerde; bu arada eski İngiliz sömürgelerinde yaygınlaşmıştır. Parlamenter rejim; 1877-1878 kısa dönemini saymazsak; 1908-1918 döneminden 23 Nisan 1920 ye kadar Türkiye de belirli ölçüde uygulanmış, 29 Ekim 1923 ten bu yana ise uygulanmakta olan hükümet sistemidir.

Parlamentar rejimler devletbaşkanının seçimle işbaşına gelmediği meşruteli monarşilerde uygulanabildiği gibi; devletbaşkanının dolaylı bir şekilde veya doğrudan halk tarafından seçildiği cumhuriyetlerde de uygulanmaktadır. Bu bakımdan alt sınıflamaya tabi tutularak ele alınabilir.

2.2.1. Meşruteli Monarşilerde Uygulanan Parlamentar Rejimler

Meşruteli Monarşili Parlamentar Rejim parlamenter rejimlerin ilk örneğini oluşturmaktadır. Bu rejim zamanla eski İngiliz sömürgeleri, çoğu Avrupa ülkesi ve Japonya'dan başka Türkiye'de de 1877-1878 kısa dönemini saymazsak; 1908-1918 döneminde belirli ölçüde uygulanmıştır. Günümüzde ise İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, Belçika; Lüksemburg, İspanya, Monako gibi Avrupa ülkelerinde, Asya ülkelerinin önemli bir kısmında ve Japonya da, kısacası Afrika ve özellikle Amerika kıtası dışındaki cumhuriyet ilan edilmemiş ülkelerde halen yaygın şekilde uygulanmaktadır. Meşruteli monarşili sistemlere 'Anayasal Monarşi' adı da verilmektedir (Roskin, 1991,257). Bu rejimler devletbaşkanlarına tanıdıkları yetkiler bakımından ikiye ayrılarak ele alınabilir. Bunlar 'İkinci parlamenter Rejim' ve 'Tekçi Parlamenter Rejim'dir.

Meşruteli monarşili parlamenter rejimlerin bazılarında devlet başkanları geniş yetkilere sahipken (İkinci Parlamenter Rejim); bir kısmında sembolik yetkilere sahip olduklarından (Tekçi Parlamenter Rejim) ikili bir sınıflamaya tabi tutulabilirler.

2.2.1.1. İkinci Parlamenter Rejim

Meşruteli Monarşili Parlamentar Rejimlerin ilk uygulamalarında devletbaşkanlarının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili yetkileri oldukça geniş olduğundan siyasal sistemin işleyişinde önemli yetki ve işlevlere sahipti. Yürütmenin yetkili kanadını devletbaşkanı oluştururken; diğer kanadını oluşturan hükümet hem parlamentoya hem de devletbaşkanına karşı sorumlu idi. Bu tür parlamenter rejim İngiltere de 1837-1901 arasında uygulanmış daha sonra değişime uğramıştır (Teziç,2001,421). Kraliyetin yetkileri göz önüne alındığında Fas, Suudi Arabistan, Umman, Ürdün gibi ülkelerden Fas'ta kralın meclis başkanını, başbakanı, önemli bazı bakanları, valileri atama yetkileri ile meclisi ve hükümeti feshetme gibi yetkileri bulunmaktadır (Tıgılı,2008). Hatta Suudi Arabistan'da sınırlı yetkili parlamentoyu atama, yasa yapma ve üst düzey atamaları yapma yetkileri kralın elindedir (Varol,2008). Bu durum önemli yetkilere sahip siyasal makamlardakilerin halkın seçimine konu olması ve görevlerinden dolayı sorumlu olunması ilke ve anlayışı ile bağdaşmamakta ve bu rejimlerin demokratik rejimler içinde ele alınmalarını güçleştirmektedir.

2.2.1.2. Tekçi Parlamenter Rejim

Meşruteli Monarşili Parlamentar Rejimlerin diğer türü olan 'Tekçi Parlamenter Rejim'de' (Teziç,1988,418) ise devletbaşkanlarının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili yetkileri oldukça sınırlıdır. Yasama gücünü biçimsel anlamda meclis veya meclisler elinde bulundurur. Parlamentonun kabul etmiş olduğu yasalar genellikle kraliyetin imzası ile yürürlüğe girmekle

birlikte; kraliyetin parlamentonun kabul etmiş olduğu herhangi bir yasaya karşı vetoların en hafifi olan 'geciktirici veto' yetkisi bile bulunmamaktadır. Parlamentodan gelen yasayı kraliyet imzalamak durumundadır. Hatta parlamento kraliyeti kaldırdığına dair bir yasa kabul edecek olsa dahi; kraliyet bu yasayı imzalamak durumundadır (Çam,2000,32). Kraliyetin yasama ile ilgili yetkisizliği İsveç ve Norveç gibi bazı ülkelerde daha da çarpıcıdır. İsveç parlamentosunun kabul ettiği yasanın yürürlüğe girmesi için kraliyetin imzasına bile gerek duyulmamakta, meclis başkanının imzası yasanın yürürlüğe girmesi için yeterli olmaktadır. Doğal olarak bu rejimlerde kraliyetin parlamentoyu fesih yetkisi de bulunmamakta ve yasalara karşı iptal davası da açamamaktadırlar.

Yürütme erki ise hükümet ile Kral, Kraliçe, İmparator, Prens vb arasında eşit olmayan bir biçimde; hükümet ağırlıklı olarak bölüşülmektedir. Cumhuriyetli parlamenter rejimden farklı olarak devletbaşkanları genellikle bakanlar kuruluna başkanlık da edemezler. Kraliyetler başbakan tarafından oluşturulan hükümet listesini ve hükümetin almış olduğu kararları onaylamak durumundadır. Devletbaşkanlarının siyasal açıdan önemli sayılabilecek atama, azletme ve fesih yetkileri de bulunmamaktadır (Gönenç, 2007,41). Hatta mevki ve unvan verme gibi herhangi bir yürütme yetkisini tek başlarına değil kabinenin onayı ile kullanabilirler (Göze,1995,449) . Ayrıca kraliyetin gelir ve harcamaları hükümetin ve parlamentonun sıkı denetimine tabi olabilmektedir.

Bu rejimlerde devletbaşkanlarının yargı ile ilgili yetkileri de oldukça sınırlıdır. Yüksek yargı üyeleri ya otonom bir biçimde kendi içinde veya hükümet, parlamento gibi kurumların katılımı ile belirlenmektedir.

2.2.2. Cumhuriyetli Parlamenter Rejimler

Cumhuriyetlerin meşruti monarşilerle olan temel farklılıklarının başında devletbaşkanlığının seçime konu olması, devletbaşkanlığı görevinde süre sınırının bulunması, bazı durumlarda parlamentoyu fesih yetkisi (Teziç,1988,400), hükümete başkanlık edebilmeleri ve devletbaşkanının adının cumhurbaşkanı olması gelmektedir. Cumhuriyetli Parlamenter rejimlerde devletbaşkanlığı meşruti monarşilerde olduğu gibi sülale veya aile üyelerinden- sülale veya aile üyelerine geçmez. Halkın seçtiği yasama organının seçmesi veya son zamanlarda görülmeye başladığı gibi; halkın doğrudan kendisinin belirlemesi; yani doğrudan seçimle işbaşına gelmeleridir.

Cumhuriyetli parlamenter rejimlerde cumhurbaşkanının yetkileri her ne kadar rejimin uygulandığı ülkeden ülkeye, cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının cumhurbaşkanı ile birleşip birleşmemesine göre farklılıklar gösterse de; Sembolik Yetkili Meşruti Monarşili Parlamenter Sistemlerdeki seçilmemiş devletbaşkanlarından genellikle daha geniştir.

Cumhuriyetli parlamenter rejimlerin bazılarında cumhurbaşkanlarının yasama yürütme ve yargı ile ilgili yetkileri genellikle geniştir. Yürütme yetkisi ile ilgili bazı temel yetkilere örnekler vermek gerekirse; kraliyetten farklı olarak cumhurbaşkanlarının bakanlar kuruluna başkanlık etme, bazı

yürütme yetkilerini tek başına kullanma, üst dereceli makamlara atama yapma hatta bazı durumlarda parlamentoyu feshetme gibi yetkilerinin bulunduğu gözlenmektedir. Yasama yetkisi ile ilgili olarak; cumhurbaşkanlarının en azından parlamento tarafından kabul edilmiş yasalar karşısında 'geciktirici veto' ve yasalara karşı iptal davası açma yetkileri bulunmaktadır. Benzer durum yargı organlarına atama yapabilme yetkisi için de geçerlidir.

Cumhuriyetli parlamenter sistemler zaman içinde yaygınlaşırken çeşitlenmeye de başladıklarından; kendi içinde tekrar sınıflanabilirler. Cumhurbaşkanlarının seçilme biçimlerine göre iki alt kümeye ayırabiliriz. Bunlardan ilki ve daha yaygın olanı Devletbaşkanını Yasama Organının Seçtiği Cumhuriyetli Parlamenter Rejim; diğeri ise; Cumhurbaşkanının Doğrudan Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Rejim (Başkanlı Parlamenter Sistem) dir (Yüzbaşıoğlu,2007,29).

2.2.2.1. Cumhurbaşkanının Parlamento Tarafından Seçildiği Parlamenter Rejim

Bu parlamenter rejim türü; cumhuriyetli parlamenter rejimler içinde daha yaygın bir alt türü oluşturmaktadır. Bu rejimde de diğer rejimlerde olduğu gibi tek veya iki birimden oluşan yasama organını doğrudan halk seçer. Yürütme organının iki kanadından ilki olan cumhurbaşkanı; parlamento kendi içinden veya dışından yine yasama organı tarafından belirlenir. Almanya'da olduğu gibi bazı parlamenter sistemlerde yasama organı dışındaki birimlerin de katıldığı (asamble) daha karmaşık şekilde seçilen cumhurbaşkanları da bulunmaktadır (Parlak,164,2005). Cumhurbaşkanının parlamento tarafından belirlendiği diğer ülkeler arasında İtalya, Yunanistan, İsrail bulunmaktadır. İtalya'da cumhurbaşkanı 630 üyeli Temsilciler Meclisi ve 325 üyeli Senato tarafından 7 yıllık bir süre için seçilir (Türkçe Bilgi,2008). Ülkemizde ise 1923-2007 arasında cumhurbaşkanları değişik şekillerde seçilmiştir.

Bu tür parlamenter rejimde cumhurbaşkanının seçiminde tur sınırlaması getirilmediğinde (ör. 4 tur) süreç uzun zaman alabilmekte, ülke cumhurbaşkansız kalabilmektedir. Bu durumla ilgili örnek vermek gerekirse İtalya'da 1971 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde tur sınırlaması olmadığından 23 tur yapılmıştır (Gözler,2007.) Benzer durum 12 Mart 1980-12 Eylül 1980 arasında Türkiye deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de gerçekleşmiştir (Gözler 2000.486).

Cumhurbaşkanının sistem işleyişi sırasındaki rolü değişkenlik göstermektedir. İlk olarak parlamento tarafından seçilen cumhurbaşkanı kendini seçen parlamento çoğunluğu veya partilere karşı kişisel olarak belirli ölçüde borçlu, hatta bağımlı hissedebilir. Parlamentonun tasarrufu sonucu seçildiği için halk ve devletin diğer kurumları karşısındaki prestiji parlamento çoğunluğu ile sınırlı kalmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet ilişkilerini ülkede geçerli olan mevzuat yanında yasama-yürütme arasındaki ilişki biçimi de belirlemektedir. Parlamento çoğunluğu tarafından seçilen cumhurbaşkanı ile hükümet farklı parti veya farklı dünya görüşüne sahip ise; yürütme içi

uyumsuzluk ortaya çıkabilmektedir. Belirtmekte yarar var ki bu uyumsuzlukta yetkilerinin genişliğinden dolayı hükümet daha avantajlı konumdadır. Cumhurbaşkanı ile hükümetin aynı partiden olmaları ve aynı zamanda parlamentoda yeterli desteğe sahip olmaları durumunda ise fiili anlamda; yasama-yürütme birliğine geçilebilmektedir. Ancak bu durumda cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkesi zedelenebilmektedir (Gönenç,2007,42). Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının aynı kişide birleşmesi ise cumhurbaşkanının rejim içindeki konumunu daha da güçlendirmektedir. Parlamento dışı güçlerin de desteğinin alınması durumunda gücü ve etkinliği daha da pekişmektedir. Bu durumda tamamen taraflı bir cumhurbaşkanı ortaya çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanının konumu bazı dönemlerde, özellikle koalisyon dönemlerinde de güçlenebilmektedir. Eğer cumhurbaşkanı ile zayıf hükümetin farklı dünya görüşüne sahip olmaları durumunda İtalya örneklerinde görüldüğü gibi; zayıf hükümet-cumhurbaşkanı ayrılığı veya kopukluğu yaşanabilmekte, yürütme içinde cumhurbaşkanı güçlenmekte ancak sık sık hükümet krizleri ortaya çıkabilmektedir.

Cumhurbaşkanının sınırlı yetkili olması; yetki sorumsuzluk dengesizliğini azaltırken; geniş yetkilere sahip olmaları ise yetki-sorumsuzluk dengesizliğini arttırmaktadır. Bilindiği gibi bu tür parlamenter rejimde cumhurbaşkanının siyasal sorumluluğu bulunmamaktadır (Erdoğan,1997,115).

2.2.2.2. Başkanlı Parlamenter Rejim

‘Cumhurbaşkanının Doğrudan Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Rejim’in (Yücel, Gönenç, Gözler gibi) son zamanlarda meydana gelen gelişme ve değişimler sonucu ortaya çıktığı görülmektedir. SSCB ve Doğu Blokunun parçalanmasından sonra kurulan bazı devletlerce (Bulgaristan, Ukrayna, Slovakya) kabul edilen ve yaygınlaşmaya başlayan rejimlerin başında gelmektedir. Bu rejimin temel bazı özelliklerine anayasal kurgulama açısından bakıldığında parlamenter rejimle yarıbaşkanlık rejimlerinin bazı ortak yönlerini kendi içinde barındırdığı görülmektedir. Benzer durum bu rejimlerin uygulanması sırasında da gözlenmektedir.

Başkanlı parlamenter rejimin klasik Fransız tipi yarıbaşkanlık rejimiyle olan temel farklılıkları arasında; cumhurbaşkanlarına tanınan yasama, yürütme ve yargı ile ilgili yetkilerin daha sınırlı olması gösterilebilir (<http://www.president>). Başkanlı Parlamenter Rejimlerde cumhurbaşkanlarının Fransa tipi yarıbaşkanlık rejimlerinde olduğu gibi parlamentoyu feshetme, bazı durumlarda yürütme gücünü tek başına kullanma ve önemli siyasal yerlere tek başlarına atama yetkileri oldukça sınırlandırılmıştır.

Bu rejimle cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçildiği parlamenter rejimler cumhurbaşkanlarına tanınan yetkiler açısından karşılaştırıldığında parlamentoya yasa teklifi sunabilme ve cumhurbaşkanı yardımcısı bulunması (Bulgaristan An. Md. 101) dışında aralarında önemli farklılıkların olmadığı gözlenmektedir. Ukrayna, Slovakya ve Bulgaristan’da uygulanmaktadır. Bulgaristan’da cumhurbaşkanlarına tanınan yetkiler yasal

anlamda Türkiye'dekinden daha geniş değildir (Bulgaristan. An.Md.98-1003). Ancak halkın doğrudan seçiminin de etkisi ile İki alt tür arasındaki temel farklılıklar arasında; kendini seçen parlamentoya karşı kişisel açıdan borçlu hissetmemesi, tarafsız olmak zorunda olmaması; halk ve devletin diğer kurumları karşısında prestijinin daha yüksek olması, ancak bu durum çifte meşruiyet krizine yol açabilir, (Gözler,2008,256) ve parlamentonun cumhurbaşkanını seçmesi yerine sadece cumhurbaşkanı adaylarını belirlemesinden dolayı parlamentonun biçimsel yetkilerinin sınırlanması noktalarında toplanabilir.

Yarıbaşkanlıklarının bir alt türü olarak kabul edilebilecek Finlandiya, Avusturya; İrlanda, İzlanda gibi ülkelerdeki rejimleri yarıbaşkanlık; Bulgaristan, Ukrayna, Slovakya ve Slovenya rejimlerini ise yeni isimlendirilmeye başlanan **Başkanlı Parlamenter Rejim** içinde kabul etmek mümkündür. Ancak aralarındaki farkın hemen hemen isimlendirme farkı düzeyinde olduğunu belirtmek de mümkündür. Bundan dolayı söz konusu rejimlerin parlamenter sistemin mi, yoksa yarıbaşkanlık sisteminin mi bir alt türü olduğu konusu Türkiye'de de özellikle son dönemlerde tartışılmakta olan ve tartışılması bitmeyen konular arasındadır. Nitekim bu makalenin yazımı sırasında 21 Ekim 2007 deki halkoylamasında; oy kullananların %69 unun evet oyu ile kabul edilmiştir. Bu değişimden sonra Türkiye de uygulanan rejimin **Başkanlı Parlamenter Rejim** olarak adlandırılanlar da vardır. Biz de bu adlandırmanın daha uygun bir adlandırma olduğunu kabul etmekteyiz. Uygulamanın nasıl sonuçlar vereceği önümüzdeki dönemde daha iyi görülecektir.

2.3. Yarıbaşkanlık Rejimleri

Yarıbaşkanlık rejimlerinin geçmişi 1919 yılına kadar gitse de temel dört siyasal rejim içinde en son ortaya çıkmalarından dolayı yeni rejim olarak kabul edilmektedir. Genel olarak başkanlık rejimi ile parlamenter rejimin bir karması olarak kabul edilmektedir.

Yarıbaşkanlık rejimlerinin Fransa, Avusturya, Almanya, İrlanda, İzlanda, Portekiz ve Finlandiya'daki gibi demokratik uygulamalarına tanık olduğu gibi; Mısır, Cezayir gibi yeterince demokratik olmayan örneklerine de rastlanmaktadır.

Yarıbaşkanlık rejimleri artık günümüzde oldukça farklılaştığından kendi içinde değişik ölçütlere göre sınıflanabilirler. Bu ölçütler arasında cumhurbaşkanlarının sahip oldukları yetkiler ve demokrasinin uygulanmasına olanak verip vermemeleri sayılabilir. Yarıbaşkanlık rejimleri cumhurbaşkanlarına tanıdıkları yetkileri bakımından; sınırlı yetkili, yetkili ve süper yetkili cumhurbaşkanlığı olmak üzere üç; demokrasinin uygulanmasına olanak verme ve vermeme bakımından iki alt başlık altında ele alınabilirler.

2.3.1. Sınırlı Yetkili Cumhurbaşkanlığı Yarıbaşkanlık Rejimi

İrlanda, İzlanda, Avusturya ve Finlandiya gibi ülkelerde uygulanmakta olan yarıbaşkanlık rejimleri parlamento üstünlüğüne dayanmaktadır (Gözübüyük,2007,44) Bu tür yarıbaşkanlık rejimlerinde

cumhurbaşkanlarının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili yetkileri Fransa daki yarıbaşkanlık rejimiyle karşılaştırıldığında oldukça sınırlıdır. Hatta cumhuriyetli parlamenter rejimlerin bazılarındaki cumhurbaşkanlarından da sınırlıdır. Bu bakımdan Başkanlı Parlamenter rejimlere çok yaklaşmaktadırlar. Bu tür yarıbaşkanlık rejimine iyi bir örnek oluşturacak konumdaki Finlandiya' da cumhurbaşkanının tek başına kullanabileceği yetkileri oldukça sınırlı olduğundan; yürütme yetkilerini hükümetle uyumlu bir şekilde kullanmak durumundadır. Cumhurbaşkanının tek başına üst düzey atama yetkileri de sınırlandırılmıştır. Dış politika konularında da cumhurbaşkanı tek başına değil; dış işleri bakanı ve hükümetle ortak hareket etmek durumundadır. Diğer bir örnek konumundaki İrlanda da cumhurbaşkanının yurt dışı ziyarete çıkabilmesi bile ön izne bağlanmıştır.

Bu tür yarıbaşkanlık rejiminde cumhurbaşkanlarının yasama yetkileri de oldukça sınırlıdır. Finlandiya örneğinde olduğu gibi yasama organının kabul ettiği yasalar karşısında cumhurbaşkanının güçleştirici veto yetkisi bile bulunmamaktadır (Toker,2006,303). Parlamentodan gelen yasaları onaylamak durumundadır. Parlamentoyu fesih yetkileri de çok sayıda sınırlandırıcı kurala bağlanmıştır. Cumhurbaşkanının yargı ile ilgili yetkilerinden yüksek mahkeme üyelerini belirlemedeki yetkileri de sınırlıdır.

2.3.2. Hükümet Düzeyinde Yetkili Cumhurbaşkanlık Yarıbaşkanlık Rejimi

Bu tür yarıbaşkanlık rejiminin iyi bir örneği Fransa'da uygulanan yarıbaşkanlık rejimidir. Cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili yetkileri parlamenter rejimlerdekilerle karşılaştırıldıklarında oldukça geniştir. Bu geniş yetkilerden daha çarpıcı olan yetkileri yürütme ile ilgili olanlardır. Cumhurbaşkanının bazı yürütme yetkilerini tek başına kullanma, önemli yürütme konularında halkoylamasına başvurma ve bazı üst düzey makamlara atama yetkileri bulunmaktadır. Ayrıca olağanüstü dönemlerde, özellikle savaş dönemlerinde cumhurbaşkanının yürütme ile ilgili yetkileri daha da artarak; başkanlık sistemindeki başkana yaklaşmaktadır. Bundan dolayı Başkanın Üstünlüğüne Dayalı Yarıbaşkanlık Sistemi' olarak da adlandırılmaktadır (Teziç,2001, 435).

Cumhurbaşkanının yasama ile ilgili yetkileri de geniştir. Cumhurbaşkanının gerekli koşullar oluştuğunda parlamentoyu feshetme,yasalara karşı iptal davası açma gibi yetkileri bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı; bir anayasal yargı birimi niteliğindeki Anayasa Konseyi ne doğrudan üyedir ve bu birimin başkanlığını da sürdürmektedir. Ayrıca Anayasa Konseyi'ne doğrudan üye de seçebilmektedir. Fransa'daki cumhurbaşkanının yargı ile ilgili yetkilerinin de genişliği ile ilgili olarak yüksek yargı üyelerini atama yetkileri bu çerçevede sayılabilir (Eroğul,2001,172-175).

Fransa tipi yarıbaşkanlık rejiminin özelliklerine çoğu kaynaktan ulaşılabildiğinden burada sınıflama amacıyla sınırlı şekilde yer verilmektedir.

2.3.3. Üstün Yetkilere Sahip (Süper Yetkili) Cumhurbaşkanlık Yarı başkanlık Rejimi

Yarıbaşkalık rejimlerinin üçüncü alt türü olarak kabul ettiğimiz bu tür yarıbaşkalık rejiminde cumhurbaşkanlarına tanınan yetkiler hükümeti aşmaktadır. Fransa daki yarıbaşkalık rejimi ile karşılaştırıldığında cumhurbaşkanlarına tanınan yetkilerin daha da geniş olduğu görülmektedir. Cumhurbaşkanlarının rejim içindeki üstün yetkileriyle ilgili olarak bazı ülkelerden örnekler verilebilir. Cezayir de cumhurbaşkanı yüksek yargının üyesi, hatta başkanıdır. Üyelerini de büyük ölçüde kendisi seçmektedir (Gürbüz, 1987,260-261).

Gerçekte SSCB nin dağılmasından sonra kurulan başkanlık rejimi mi yoksa yarıbaşkalık rejimi mi olduğu oldukça tartışmalı olan ve ‘Süper Yetkili Cumhurbaşkanlık Yarıbaşkalık Sistemi’ olarak da adlandırılabilen rejimlerde cumhurbaşkanının yasama, yürütme ve yargı ile ilgili yetkileri Cezayir örneğinde olduğu gibi oldukça geniştir. Cumhurbaşkanına tanınan geniş yetkiler arasında yasama organını fesih etme, bazı durumlarda (parlamento tatilde olduğu zamanlarda) kanun hükmünde kararname çıkarma, parlamentonun kabul ettiği yasalara karşı güçleştirici veto yetkisine sahip olma ve parlamentonun çıkardığı yasalar karşısında iptal davası açma gibi yetkileri bulunmaktadır (Fish,1997,326). Bu tür yarıbaşkalık rejimine başka bir örnek oluşturabilecek ülkelerden Kazakistan da cumhurbaşkanının yüksek mahkeme üyelerini parlamentoya önerebildiği, hatta parlamentonun yasama yetkisini 1 yıllığına devralabildiği, yürütme gücünü tek başına kullanabildiği görülmektedir (www.kazakistanemnasy.org.uk). Bir başka örnek ülke Azerbaycan’da başbakanı meclise cumhurbaşkanı önerir ve cumhurbaşkanının önerdiği başbakanı ve hükümeti meclisin kabul gerekir. Cumhurbaşkanının hükümeti meclise önerip; meclisin bunu üç defa reddetmesi durumunda; cumhurbaşkanı bu defa tek başına başbakanı ve bakanları görevlendirebilmekte ve ayrıca meclisi de feshedebilmektedir (<http://www.anayasa.gen.tr>). Yine Rusya da cumhurbaşkanının önerdiği başbakanı meclisin reddetmesi durumunda cumhurbaşkanı parlamentoyu 3 defa tekrarlanmasına da gerek kalmadan derhal feshedebilmektedir. Bilindiği gibi başkanlık sistemindeki başkanın yasama ile ilgili yetkileri buradakilerle karşılaştırılamayacak derecede sınırlıdır.

Cumhurbaşkanının yüksek mahkeme üyelerinin atanmasında önemli yetkilere sahip oldukları göz önüne alındığında yargı ile ilgili yetkilerinin de geniş olduğu gözlenmektedir.

Bu tür yarıbaşkalık rejimlerinde cumhurbaşkanlarına tanınan olağanüstü yetki genişliğinden olsa gerek bu sistemlerin Rusya da ve Türk cumhuriyetlerinde Başkanlık Sistemi olarak da adlandırdıklarına da rastlanmaktadır. **Cumhurbaşkanlarının üstün yetkilerine karşın; salt yetki genişliğinden dolayı başkanlık rejimi olarak kabul etmek veya adlandırmak; bizce bazı bakımlardan uygun görünmemektedir.** Söz konusu sistemleri Başkanlık Sistemi olarak kabul etmememizin üç temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan **ilki**; yürütmenin tek başlı değil iki başlı

olması, yürütmenin yetkili kanadını cumhurbaşkanı oluşturmakla birlikte; yürüme yetkisinin hükümetle bölüşülmesidir. **İkincisi**; hükümetin göreve başlamasında ve devamında yasama organının onayına gerek duyulmasıdır. **Üçüncüsü** ise hükümetin esas olarak cumhurbaşkanına karşı olmakla birlikte; sınırlı da olsa yasama organına karşı da sorumlu olması gösterilebilir (Buran 2008).

Yukarıdaki nedenlerle bu sistemleri ‘Süper Yetkili Başkanlık Rejimi’ yerine ‘Süper Yetkili Cumhurbaşkanlı Yarıbaşkanlık Rejimi’ olarak adlandırmak bizce daha uygun görünmektedir.

2.4. Başkanlık Rejimleri

Başkanlık rejimleri 1787 de ilk olarak ortaya çıkmış sert kuvvetler ayrılığına dayalı bu rejimdir. Diğer üç ana rejimden farklı olarak yürütme yetkisi tek başına başkan tarafından kullanılır. Başkan parlamento tarafından denetlenemezken; parlamento da başkan tarafından denetlenemez.

Başkanlık rejimlerinin değişik ülkeler tarafından uygulamaya başlanmasından sonra farklı türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. ABD de olduğu gibi demokratik biçimde işleyen örneklerine rastlandığı gibi; Meksika, Peru ve Şili de olduğu gibi yeterince demokratik olmayan örneklerine de rastlanmaktadır. Başkana ve parlamentoya tanıdıkları yetkiler bakımından da farklılaşmaktadırlar. Bu bakımdan başkanlık rejimleri güçlü başkandan zayıfa doğru İstikrarsız Zayıf Başkanlı Başkanlık Rejimleri, Hükümetli Başkanlık Rejimleri, Klasik Başkanlık Rejimleri (ABD) ve Otoriter Başkanlık Rejimleri olmak üzere dört alt başlık içinde ele alınabilir.

2.4.1. İstikrarsız Başkanlık Rejimleri

Bu tip başkanlık rejimleri; başkanlık rejiminin uygulandığı ülkelerdeki sosyo-ekonomik istikrarsızlık ve özellikle çok parti sisteminin geçerli olmasından dolayı güçlü bir başkanın bulunmadığı bir başkanlık rejimi türüdür. Kolombiya ve Venezuela gibi ülkelerde uzun süre geçerliliğini sürdürmüştür.

Kuramsal açıdan bakıldığında başkanlık rejiminin geçerli olduğu bir ülkede çok partili sistemin geçerli olması durumunda; yasama, yürütme ve belirli ölçüde yargı güçlerinin; birbirinden farklı siyasal görüşlere sahip kümeler tarafından oluşması ve kullanılması olasılığı bulunmaktadır. Siyasal kutuplaşmaların ortaya çıkması durumunda ise sistemin tıkanması olasılığı bulunmaktadır. Bu olasılık veya risk Kolombiya ve Venezuela başta olmak üzere bazı Latin Amerika ülkelerinde uygulamada gerçekleşmiştir.

Kolombiya da başkanın seçilmesi bile zaman zaman sorun olmuştur. Seçildikten sonra ise bu defa başkan halkın belirli bir kesimi, devletin bazı kurumları ve bazı siyasal partiler tarafından benimsenmeyebilmekte, hatta karşı çıkılabilmektedir. Bu durumda başkanın ihtiyaç duyduğu yasaları parlamento; parlamentonun çıkarmak istediği yasalara ise başkan karşı çıkabilmektedir. Böylece ülkede var olan siyasal krizler; sosyal ve ekonomik krizlerin ortaya çıkmasını hızlandırmış rejim sık sık aşılması zor

tıkanıklıklarla karşılaşmıştır (Gürbüz,1987,280-289). Benzer işleyiş biçimi diğer bazı Latin Amerika ülkelerinde de gözlenmiştir.

2.4.2. Hükümetli Başkanlık Rejimleri

Hükümetli Başkanlık Rejimi adlandırması literatürde kullanılmakla birlikte tarafımızdan kullanılmaktadır. Brezilya, Arjantin ve yeni anayasanın kabul edilmesinden sonra Venezuela gibi bazı başkanlık rejimlerinde cumhurbaşkanı adı verilen devletbaşkanına yürütme konularında yardımcı olacak başbakan ve bakanlardan oluşan bir hükümet bulunur. Hükümet; Yarı Başkanlık sisteminden farklı olarak yasama organına karşı değil de; ABD başkanlık rejiminde olduğu gibi cumhurbaşkanı adı verilen devlet başkanına karşı sorumludur (<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/br.html>). Brezilya da Cumhurbaşkanına önemli yürütme konularında tavsiyelerde bulunabilecek 'Cumhuriyet Konseyi oluşturulmuştur. Benzer işleyiş biçimi Arjantin de bulunmaktadır (Parlak,2005,404-405).

Hükümetli başkanlık rejiminde yasama organının yetkileri cumhurbaşkanı ve hükümet karşısında belirli ölçüde artırılmıştır. Parlamento cumhurbaşkanının veto edemeyeceği bazı kararnameleri çıkarabilme yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanı parlamentonun kabul etmiş olduğu yasa karşısında ABD de olduğu gibi 2/3 oranında güçleştirici vetoya değil; sadece salt çoğunlukla aşılabilen vetoya sahiptir. Ayrıca parlamentonun cumhurbaşkanı ve bakanlarla ilgili kovuşturma başlatma, yargılama ve onları mahkum etme yetkisinin bulunması parlamentoyu güçlendiren; cumhurbaşkanını ise zayıflatan dolaylı bir düzenleme olarak düşünülebilir.

Bu tür başkanlık rejiminde cumhurbaşkanının üst yargı yerlerine atama yapılması konusundaki yetkileri de ABD de olduğundan daha sınırlıdır.

2.4.3. ABD Tipi Başkanlık Rejimi

Bu sistemde yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birbirinden kesin çizgilerle ayrılmıştır. Ancak güçlerin ayrılığı onların birbirinden mutlak anlamda kopukluğu anlamına gelmemektedir.

Başkanlık rejimi yarıbaşkanlık ve özellikle parlamenter rejimlerle karşılaştırıldığında güçlerin birbirinden en fazla ayrı olduğu sistem olmakla birlikte; güçlerin arasında belirli bir işbirliğinden; hatta belirli ölçüde birbirlerine karşı bağımlılıktan söz edilebilir. Bu bağımlılık durumu şöyle açıklanabilir. Yürütmenin tek başına sorumlusu olan başkanın istediği yasaların çıkması ve önerdiği bütçenin kabul edilebilmesi için yasama organının desteğine gereksinimi bulunmaktadır. Yasama organının da istediği yasaların çıkabilmesi için başkanın desteğine gereksinimi bulunmaktadır. Yasama yetkisi bir bakıma; kongre ile başkan tarafından ortaklaşa kullanılır. Bilindiği gibi Kongrenin çıkarmak istediği yasaların çıkıp yürürlüğe girmesi için yasanın başkan tarafından onaylanması gerekmektedir. Ancak başkanın yasama ile ilgili olarak olumsuz anlamda veto yetkisi bulunmaktadır. (Eroğul,2001,1005). Başkanın Kongrenin kabul ettiği yasa karşısında

'Güçleştirici Veto' yetkisi bulunmaktadır. Başkanın geri çevirdiği yasanın Kongre tarafından tekrar başkanın önüne getirilebilmesi mümkündür. Ancak ilgili yasanın Kongre tarafından salt çoğunluk yerine bu kez 2/3 Kongre çoğunluğu tarafından kabul edilmiş olması gerekmektedir (Çam,2000,108). Başkana karşın böyle bir oran elde etmek ABD Kongresinin ve parti sisteminin özellikleri göz önüne alındığında hemen hemen olanaksızdır. Bu durum iki gücün belirli ölçüde birbirlerine karşı bağımlılıklarını ve birbirlerini dengelemelerini getirmektedir (Çam, 2000,109).

Yine yüksek yargı üyelerinin başkan tarafından önerilip, kongre tarafından atanmaları (Karatepe,2005,245); bir bakıma iki gücün uyumlu çalışmasını zorlayan bir başka etkidir. Bu şekildeki atama biçimi; yasama ve yürütmenin yargıyı belirli ölçüde yönlendirme riskini taşımaktadır. Bu risk ABD deki uygulamada pek gerçekleşmemiştir. Fakat diğer başkanlık rejimi uygulamalarında görülmüştür.

ABD tipi başkanlık rejiminde yasama-yürütme ve yargı güçleri birbirinden tamamen kopuk değil; belirli ölçüde birbirine karşılıklı bağımlıdır. Ancak ABD türü başkanlık rejiminde yürütme yetkisini tek başına kullanan başkanın; yasama ve yargı karşısında, özellikle yasama karşısında güçlendirmektedir (Gözler,2004,84).

Başkanlık rejimi ile ilgili bilgiler sadece sınıflama amacına katkı sağlamları gözetildiğinden sınırlı tutmakta yarar bulunmaktadır.

2.4.4. Otoriterleşmiş Başkanlık Rejimi

Başkanlık rejimi kuramsal anlamda istikrarsızlık ve tıkanmaya neden olma yanında; yasama, yürütme ve yargı güçlerinin birleşmesi olasılık veya riskini de bünyesinde barındırmaktadır. Şöyle ki; başkanlık rejiminin uygulandığı bir ülkede disiplinli bir siyasal partinin parlamentoda tek başına çoğunluğu sağlamasına; başkanın da aynı partiden seçilmesi eklendiğinde yasama-yürütme güçlerinin birleşmesi söz konusu olabilir. Yasama ile başkanın aynı partili veya benzer partilerden oluşması ve bunun tekrarı ise yüksek yargı üyelerinin de zaman içinde aynı çoğunluk partisine yakın üyeler tarafından seçilmeleri sonucunu doğurabilir. Bu olasılık veya risk çoğu Orta ve Güney Amerika ülkesinde zaman zaman gerçekleşmiş; yasama ve yürütmeye ilave olarak onlara benzemeye başlayan yüksek yargı da denetim işlevini yeterince yerine getirememeye başlamıştır. Bu durumda yasama ve başkanı denetleyebilecek bir güç sistemde kalmamıştır. Sözü ettiğimiz kuramsal olasılık bazı Latin Amerika ülkelerinde özellikle Meksika'da yakın zamanlara kadar gerçekleşmiştir. Meksika'da Meksika Kurumlar Partisi sürekli olarak parlamentoda çoğunluğu sağlayabilmiş, Başkanlar da bu partinin desteklediği adaylar arasından seçilmiştir.

Meksika başkanlık rejiminde başkana tanınan yasal ve anayasal yetkiler ABD dekinden daha geniştir. Bununla ilgili bazı örnekler arasında; başkanın senatonun rutin onayı ile yüksek mahkeme üyelerini, büyükelçileri, valileri, hatta bazı orta derece devlet memurlarını atama yetkisi gösterilebilir (Werlin,1998,82). Anayasa da başkanın, ikinci kez seçilmesi öngörülmemekle birlikte başkan kendinden sonra gelecek başkan adayını

işaret edebilmekte böylece yeni başkanın da aynı partiden olması hatta eski başkanın desteklediği adayın başkan seçilmesi kolaylaşmaktadır (Klesner,2002,140).

Meksika bakanlık rejimi uygulamasında basın, ordunun, üniversitelerin ve belli başlı sivil toplum kuruluşlarının da iktidar partisi tarafından kontrol edilebilmesi sonucu muhalefetin de yaşama şansı bulamadığı oldukça otoriter bir yönetim ortaya çıkabilmiştir. Bu durumda iktidar mücadelesi de eşitsizlerin (Güçlü-zayıf) yarışına dönüşebilmiştir.

Bu tür başkanlık rejimleri biçimsel anlamda güçler ayrılığına dayansalar da rejimin işleyişi bakımından güçler birliğine dayalı sistemler gibi işlemekte, sistem otoriterleşebilmektedir.

SONUÇ

Siyasal rejimlerle ilgili sınıflamaların geçmişi Herodot ve Aristo ya kadar geriye gitmektedir. Mevcut siyasal rejimler zaman içinde farklılaştıkça ve yeni yeni siyasal rejimlerin kurulmalarına bağlı olarak; siyasal rejimlerle ilgili daha önce yapılmış sınıflamaların da yeri geldiğinde gözden geçirildiğine tanık olunmuştur.

II. Dünya savaşından sonra ortaya çıkan devletlerin yeni rejimleri kabul etmeleri, özellikle 1990 lı yıllardan sonra kurulan yeni devletlerin de ortaya çıkması ve bazı devletlerin zaman içinde rejim değişikliğine gitmeleri; zamansal anlamda pek de eski olmayan sistem veya rejim sınıflamalarının geçersizleşmeye başlamasına yol açmıştır. Çalışmada da belirtildiği gibi günümüzde artık tek tip meclis hükümeti, parlamenter, yarıbaşkanlık ve başkanlık rejiminin olmadığı görülmektedir.

Ana siyasal rejimlerin farklılaşmalarından dolayı bu ana sistemlerle ilgili olarak yapılacak genellemelerin önemli yanlışlara yol açabileceği görülmektedir. Bu nedenle siyasal sistem sınıflamalarının tekrar gözden geçirilmesi gereği ortaya çıkarmaya başlamış ve çalışma da bu alana katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışmada diğer çalışmalarda da yaygın şekilde yer aldığı gibi yasama yürütme ve yargı güçlerinin oluşumu, kimlerin elinde oldukları, görevleri, yetkileri sorumlulukları ve birbirleriyle ilişkileri ölçüt alınmıştır. Ancak çoğu çalışmadan farklı olarak belirli bir rejim içinde yer alan ülkelerin benzer ve farklı özellikleri göz önünde bulundurularak ap ayrı bir sınıflama yerine; daha ılımlı bir yol gibi görünen ana rejimlerin alt sınıflamalara tabi tutulması yolu izlenmiştir. Bu yapılırken rejimlerin biçimsel kurgulaması temel alınmakla birlikte; işleyiş biçimlerine de yer verilmeye çalışılmıştır.

Çağdaş siyasal rejimlerin sınıflamasında var olan geçersizlik sorunlarının çözümü bizce üç farklı yaklaşımla çözülebilirdi. Bunlardan **ilki**; Halk egemenliğine dayalı rejimleri Güçlerin konumuna veya güçlerin ayrı olup olmasına göre sınıflandırdıktan sonra alt sınıflamalara tabi tutmak. Ancak bu tercih geçmişteki ve günümüzdeki siyasal rejimlerinin tümünü

kapsamayacaktı. **İkinci olarak;** Egemenliğin Sahipliğine göre tekçi (monolitik), azınlık (oligarşik) ve siyasal iktidarın toplumda olduğu rejimler şeklinde üçlü bir sınıflamaya tabi tutmak. Buna göre **tekçi** rejimler; monarşik ve diktatöryal olmak üzere iki alt grup içinde ele alınabilir. Azınlık egemenliğine dayalı (**oligarşi**) rejiler ise; aristokratik, plütokratik, meritokratik, teokratik, militokratik ve teknokratik şeklinde alt kümeler halinde ele alınabilir. Egemenliğin **halkta** olduğu rejimler ise meclis hükümeti, parlamenter, yarıbaşkanlık ve başkanlık rejimleri ve bunların alt türevleri şeklinde toplam 6 grup içinde ele alınabilir.

Üçüncü olarak egemenliğin sahipliği ve iktidarın kullanım biçimine göre siyasal rejimler Egemenliğin Halkta Olmadığı ve Halkta olduğu Rejimler alt sınıflamalara tabi tutulabilir. Üçüncü seçeneğe göre siyasal rejimler; 1.Egemenliğin halka ait olmadığı ve 2. Egemenliğin Halka ait olduğu rejimler şeklinde iki ana sınıf ve bunlar da alt sınıflamalara tabi tutulabilir.

EGEMENLİĞİN HALKA AİT OLMADIĞI REJİMLER

1. KİŞİ EGEMENLİĞİNE DAYALI REJİMLER

1.1. Monarşik Rejimler

- 1.1.1. Monarka Tanrısal Nitelik Atfedilen Rejimler
- 1.1.2. Monarka Yarıtanrı Nitelik Atfedilen Rejimler
- 1.1.3. Monarka Tanrının Temsilciliği Atfedilen Rejimler
- 1.1.4. Monarkın Dinsel ve Yerel Güçlerden Destek Aldığı Rejimler
- 1.1.5. Güçlü Monarkların Bulunduğu Rejimler

1.2. Diktatörlükler

- 1.2.1. Askeri Diktatörlükler
- 1.2.2. Sivil diktatörlükler

2. AZINLIK EGEMENLİĞİNE DAYALI REJİMLER

- 2.1. Aristokrasi; Soyluların Egemen Olduğu Rejimler
- 2.2. Plütokrasi; Zenginlerin Egemen olduğu Rejimler
- 2.3. Meritokrasi; Yeteneklilerin Egemen Olduğu Rejimler
- 2.4. Teknokrasi; Bürokrat ve Uzman Kişilerin Egemen Olduğu Rej.
- 2.5. Teokrasi; Dinsel Bir Grubun Egemenliğine Dayalı Rejimler
- 2.6. Militokrasi Askeri Bir Grubun (cunta) Egemenliğine Dayalı Rej
- 2.7. Belirl Bir Irk Egemenliğine Dayalı Rejimler
- 2.8. Diğer (cinsiyet gibi)Azınlık Rejimleri

EGEMENLİĞİN HALKA AİT OLDUĞU REJİMLER

3. MECLİS HÜKÜMETİ REJİMLERİ

- 3.1. Sahip oldukları Yetkiler Bakımından Meclis Hükümeti Rejimleri
 - 3.1.1. Parlamentonun Yetkili Olduğu Meclis Hükümeti Rejimi
 - 3.1.2. Parlamentonun Olağanüstü Yetkili Olduğu MHR
- 3.2. Demokrasinin Gerçekleşme Derecesine Göre MHR
 - 3.2.1. Antidemokratik İşleyen MHR
 - 3.2.1.1. Marksist /Leninist Rejimler

3.2.1.2. Bazı Faşist Rejimler

3.2.1.3. Bazı Arap Sosyalizmi Rejimleri

3.2.3. Demokratik Nitelikli Meclis Hükümeti Rejimi

4. PARLAMENTER REJİMLER

4.1. Devlet Biçimlerine Göre Parlamenter Rejimler

4.1.1. Meşruti Monarşili Parlamenter Rejimler

4.1.1.1. İkinci Parlamenter Rejimler

4.1.1.2. Tekçi Parlamenter Rejimler

4.1.2. Cumhuriyetli Parlamenter Rejimler

4.1.2.1. Cumhurbaşkanı Parlametionun Belirlediği Parlamenter R

4.1.2.2. Cumhurbaşkanı Halkın Belirlediği Başkanlı Parlamenter R.

4.2. Demokrasinin Gerçekleşme Derecesine Göre P.R.

4.2.1. Demokratik İşlemeyen Parlamenter Rejimler

4.2.2. Demokratik Nitelikli Parlamenter Rejimler

5. YARIBAŞKANLIK REJİMLERİ

5.1. Cumhurbaşkanı Tanınan Yetkiler Bakımından Yarışkanlık Rejimleri

5.1.1. Cumhurbaşkanı Sınırlı Yetkilere Sahip Olduğu YBR

5.1.2. Cumhurbaşkanı Hükümete Yakın Yetkili Olduğu Yarışkanlık Rejimleri

5.1.3. Cumhurbaşkanı Hükümetten Üstün Yetkilere Sahip Olduğu YBR

5.2. Demokrasinin Gerçekleşme Derecesine Göre Yarışkanlık R

5.2.1. Demokratik İşlemeyen Yarışkanlık Rejimleri

5.2.2. Demokratik İşleyen Yarışkanlık Rejimleri

6. BAŞKANLIK REJİMLERİ

6.1. İstikrarsız Başkanlık Rejimleri

6.2. Hükümetli Başkanlık Rejimleri

6.3. ABD Tipi Başkanlık Rejimleri

6.4. Otoriterleşmiş Başkanlık Rejimleri

Şeklinde sınıflanabilir.

KAYNAKÇA

Kitap

1. AKAD, Mehmet: **Genel Kamu Hukuku**; Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997
2. AŞUKIN N.S, BUTIRSKİ, A.B. ve diğerleri: **Politika Sözlüğü**; Çeviren Mazlum Beyhan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1979
3. BARRINGTON, Moon Jr: **Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri**, Çeviren Alaaddin Şenel; Verso Yayınları, Ankara, 1989
4. BOGDANOR, Vernon; **Siyaset Bilimi Ansiklopedisi**, Cilt II, Çeviren Erhan Yükselci -Sema Yükselci-Bülent Peker, Ümit Yayıncılık Ankara, 2003
5. BOUTHOU, Gaston: **Politika Sanatı**, Çevirenler; Sabahattin Eyüboğlu-Vedat Günyol; Can Yayınları, İstanbul, 1976

7. ÇAM, Esat: **Siyaset Bilimine Giriş**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, No 457, İstanbul,1981
8. -----Çağdaş **Devlet Sistemleri**, Der Yayınları 283, İstanbul, 2000
9. DAVER, Bülent: **Siyaset Bilimine Giriş**, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara,1993
10. DİKİCİ, Fatih:**Anayasa Hukuku**; Seçkin Yayınları, Ankara, 2005
11. DOĞAN, İsmail:Modern **Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**; Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2001
12. DUVERGER, Maurice; **Seçimle Gelen Krallar**. Çeviren, Necati Erkurt; Kelebek Yayınları,İstanbul,1986
13.Siyasal Rejimler, Çeviren Teoman Tunçdoğan,Sosyal Yayınlar, İstanbul,1986
14. EKİCİ, Birol: **Brezilya Yönetim Sistemi**; İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara,2001
15.:**Meksika Yönetim Sistemi**; İçişleri Bakanlığı Yayınları; Ankara, 2001
16. ERDOĞAN, Mustafa: **Anayasal Demokrasi**; Siyasal Kitabevi,Ankara,1997
17. **Anayasa Hukuku**; Orion Yayınları, Ankara, 2005
18. EROĞUL, Cem: **Çağdaş Devlet Düzenleri**; İmaj Yayınları, Ankara,1997
19. GÖZLER, Kemal: **Anayasa Hukukuna Giriş**, 4. Baskı, Ekin Yayınları Bursa, 2004
20.**Türk Anayasa Hukukuna Giriş**,Öğrenci Dostu Serisi,Ekin Basmevi, Bursa,2008
21.Anayasa Hukukunun Genel Esaslarına Giriş; Öğrenci Dostu Serisi, Ekin Basmevi, Bursa,2008
22. GİRGİN,Kemal: **Politika Sözlüğü**, Hür Yayınları, İstanbul, 1982
23. GÖZE, Ayferi: **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Geliştirilmiş 6.Baskı Beta yayınları, İstanbul, 1993
24. GÖZÜBÜYÜK Şeref: **Anayasa Hukuku**; 11.Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007
25. GÜRBÜZ,Yaşar: Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler; Beta yayınları, İstanbul,1987
26. HALE, William: **Türkiye de Ordu ve Siyaset**, Çeviren Ahmet Fethi, Hill Yayınları, İstanbul,1996
27. KAPANİ, Münci: **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, İstanbul,2005

28. KARATEPE, Selma, 'Başkanlık Sisteminin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi'; **Türkiye de Siyasal Hayat** Editör; Adnan Küçük-Selahattin Bakan; Aktüel Yayınları Bursa, 2005
29. KIŞLALI, A.Taner: **Siyasal Sistemler**; İmge Kitabevi, Ankara, 1991
30.**Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996
31. PARLAK Bekir-CANER Cantürk: **Siyasal ve Yönetmel Yapılar**, Aktüel-Alfa Yayınları, Bursa, 2005
32. ROSKIN, CORD, MEDEIRES, VE JONES: **Political Science**; Prentice Hall International Editions New Jersey, 1991
33. SARTORI, Giovanni: **Demokrasi Teoresine Giriş**, Çeviren: Tunçer Karamustafaoğulları-Mehmet Turhan; Yetkin Yayınları, Ankara, 1996
34. SPITZ, David: **Antidemokratik Düşünce Şekilleri**; Çeviren Şiar Yalçın, MEB Yayınları 1000 Temel Eser Dizisi No 8, İstanbul, 1969
35. ŞAYLAN Gencay: **Çağdaş Siyasal Sistemler**, TODAİE Yayınları No: 192, Ankara, 1981
36. ŞENEL, Alaaddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi**; Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998
37. TEZİÇ Erdoğan: **Anayasa Hukuku**; Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2003
38. TOSUN Gülgün Erdem-TOSUN Tanju; **Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri**; Alfa Yayınları, İstanbul, 1999
39. TUNÇAY, Mete: **Batı da Siyasal Düşünce Tarihi 1.cilt**; Teori Yayınları; Ankara, 1985
40. TURHAN, Mehmet: **Siyaset ve Anayasa**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995
41. TÜRKÖNE Mümtaz er: **Siyaset**; Lotus Yayınları, Ankara, 2003
42. YAZICI, Serap: **Başkanlık ve Yarıbaşkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme** Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002

Makale

1. BURAN, Hasan (2005): 'Parlamentoların İşlevleri, Parlamenter Sistemlerde Hükümetlerin Parlamento Tarafından Denetimiyle İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri'; **Türkiye de Siyasal Hayat**; Editör; Adnan Küçük-Selahattin Bakan; Aktüel Yayınları Bursa
2. BURAN, Hasan (2008): 'Parlamenter Sistemlerde ve Yarıbaşkanlık Sistemlerinde Parlamentonun Hükümeti Denetlemesinde Karşılaşılan Sorunlar ve Bazı Çözüm Önerileri' Türk Dünyası Sempozyumu' Yayınlanmamış Bildiri, Mayıs 2008, Celalabat-Kırgızistan

3. GÖNENÇ, Levent (2008): 'Hükümet Celalabat-Kırgızistan, Sisremi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği' **Güncel Hukuk** S 8, s 39-43, Dığan Burda Dergi, İstanbul
4. FISH, Steven M (1997). 'The Pitfalls of Russian Superpresidentialism' **Current History**, October
5. İBA, Şeref (2007): 'Güle Güle Parlamenter Rejim (Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi Üzerine) s 23-30, Eğitim Dergi, Ankara
6. KARATEPE, Selma (2005); 'Başkanlık Sisteminin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi' **Türkiye de Siyasal Hayat**; Editör; Adnan Küçük-Selahattin Bakan; Aktüel Yayınları Bursa
7. KLESNER.L.Joseph (2007), 'The July 2006 Presidential and Congressional Elections in Mexsico' **Electoral Studies**, Volume 26, Issue 4, Gambier College
8. RIGGS W.Fred: 'Neoinstitutional Typology of Thirt Worl Politics' **Contemporary Political Syestems**; Edited Anton Bebler-Jim Sereko,lyene Rienner Publisers, London,1992
9. ULUŞAHİN, Nur (2003): 'Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: Yarıbaşkanlıktan İki Başlı Yürütme Yapılanmasına' Ankara Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, S 2, s199-233
10. TOKER,C. (2006): 'Finlandiya Yönetim Sistemi' **Dünyada Kamu Yönetimi** Finlandiya,pdf, Erişim tarihi,8,11,2007
11. TURHAN. Metin; 'Parlamenter Sistem mi Yoksa Başkanlık Sistemi mi' Mülkiyeliler Derneği Dergisi, Mülkiyeliler Birliği Yayınları S 179-180, s78-82
12. ÜSKÜL, Zafer (2005): 'Başkanlık Sistemi, Seçilmiş Sultanlıklar' NTV MSMNC Güncel İndirme tarihi 3 Kasım 2007
13. WERLIN,H.Herbert, (1998) 'Globazation and Governance; **The Experience of Mexsico**' America University Pres of America

İnternet Kaynakları

1. (<http://www.anayasa.gen.tr/azerbeycan.htm>) Erişim tarihi: 28/03/2007
2. (<http://www.encylopedia.com>). Erişim tarihi: 14/ 04/2007
3. (<http://www.kazakistanemnasy.org.uk>) Erişim tarihi :08/05/2007
4. (<http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/br.html>.) Erişim tarihi:17/04/2007
5. (<http://www.Canoktan.org/politika/siyasal-rejim>) Erişim tarihi: 05/02/2007
6. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Finlandiya>) Erişim tarihi: 07/04/2007

7. (<http://www.president.bg/en/institution.php>). Erişim tarihi: 03/05/2007
8. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Diktat%C3%B6r%C3%BCk>) Erişim tarihi: 08/05/2007
9. (<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/br.html>) Erişim tarihi: 14/06/2007
10. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Portekiz#Devlet_yap. C4.B1s.C4.B1) Erişim tarihi: 18/07/2007
11. (<http://www.president.bg/en/institution.php>) Erişim tarihi: 12/07/2007
12. (www.kou.edu.tr, <http://sks.kou.edu.tr/kou/ms001-01.htm>) Erişim tarihi 10/11/2006
13. (<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/br.html>.) Erişim tarihi: 24/06/2007
14. (<http://www.president.bg/en/institution.php>).
15. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Meritokrasi>) Erişim tarihi 10/05/2007
16. <http://www.ekonomi.name/akimlar-ve-teoriler/teknokrasi.html>) Erişim tarihi: 14/11/2007
17. <http://Mustafaakdoğan.net/log/ba%C5%9Fkanl%C4%B1-parlamenter-sistem/56.aspx> Erişim tarihi 11/05/2007/
18. <http://ansiklopedi.tukcebilgi.com/italyaTürkçebilgi> **İtalya**, Erişim Tarihi 15 Ağustos 2008
19. <http://www.enfal.de/sarab.htm> VAROL, Ahmet (2008): **'Suudi Arabistan'** Erişim Tarihi 7 Eylül 2008
20. Vikipediözgür ansiklopedi, 'Bulgaristan' Erişim Tarihi 29 Ağustos 2008